BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKTNING DIDDAKTIK IMKONIYATLARI

Abduvaliyeva Gulchexra Mamadjon qizi
University of Business and Science Maktabgacha-boshlang'ich ta'lim va sport faoliyati kafedrasi o'qituvchi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Abduxalilova Shaxrubonu Abduraxim qizi
University of Business and Science Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim 1-kurs talabasi
Shahribonuabduhalilova@gmail.com
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24290154

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Sun'iy intellekt asosida ishlovchi ta'lim vositalarining o'quvchilarda matnni ongli o'qish, o'qilgan material mazmunini tushunish, tahlil qilish, asosiy va ikkilamchi axborotlarni farqlash hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi pedagogik ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, sun'iy intellekt texnologiyalarining individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish, o'quv topshiriqlarini o'quvchilarning bilim darajasiga moslashtirish, interaktiv mashqlarni tashkil etish va o'zlashtirish natijalarini baholash imkoniyatlari ochib berilgan. Boshlang'ich ta'limda mazkur texnologiyalardan maqsadli va metodik jihatdan to'g'ri foydalanish orqali o'qish savodxonligini rivojlantirish samaradorligini oshirish masalalari asoslangan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'qish savodxonligi, sun'iy intellekt, didaktik imkoniyatlar, raqamli ta'lim texnologiyalari, matnni tushunish, interaktiv ta'lim, individual ta'lim, mustaqil fikrlash, pedagogik samaradorlik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются дидактические возможности использования технологий искусственного интеллекта в процессе развития читательской грамотности учащихся начальных классов. Раскрывается педагогическое значение средств обучения на основе искусственного интеллекта в формировании у младших школьников навыков осознанного чтения, понимания содержания текста, анализа прочитанного материала, выделения основной и второстепенной информации, а также самостоятельного мышления. Особое внимание уделяется возможностям искусственного интеллекта в формировании индивидуальной образовательной траектории, адаптации учебных заданий к уровню подготовки учащихся, организации интерактивных упражнений и оценивании результатов обучения. Обосновывается значимость целенаправленного и методически грамотного применения технологий искусственного интеллекта для повышения эффективности развития читательской грамотности в начальном образовании.

Ключевые слова: начальное образование, читательская грамотность, искусственный интеллект, дидактические возможности, цифровые образовательные технологии, понимание текста, интерактивное обучение, индивидуальное обучение, самостоятельное мышление, педагогическая эффективность.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Abstract: This article examines the didactic potential of artificial intelligence technologies in developing reading literacy among primary school students. It highlights the pedagogical significance of AI-based educational tools in fostering conscious reading, text comprehension, reading analysis, identification of main and supporting information, and independent thinking skills among young learners. Particular attention is given to the opportunities offered by artificial intelligence in developing individualized learning pathways, adapting educational tasks to students' proficiency levels, organizing interactive learning activities, and assessing learning outcomes. The article substantiates the importance of the purposeful and methodologically appropriate integration of artificial intelligence technologies into primary education to enhance the effectiveness of reading literacy development.

Keywords: primary education, reading literacy, artificial intelligence, didactic potential, digital educational technologies, reading comprehension, interactive learning, individualized learning, independent thinking, pedagogical effectiveness.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, xususan, sun'iy intellekt vositalarini joriy etish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim mazmuni, shakllari va metodlarini takomillashtirish, o'quvchilarning individual ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish hamda ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish va o'quv faoliyatining samaradorligini ta'minlashda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'lim tizimining fundamental bosqichi bo'lib, aynan shu davrda o'quvchilarda o'qish, yozish, fikrlash, muloqot qilish va axborot bilan ishlash kabi asosiy kompetensiyalar shakllanadi. Mazkur kompetensiyalar orasida o'qish savodxonligi alohida o'rin tutadi. Chunki o'qish savodxonligi nafaqat matnni to'g'ri va ravon o'qish, balki uning mazmunini anglash, ma'lumotlarni tahlil qilish, xulosa chiqarish, muallif fikrini tushunish hamda olingan axborotdan turli hayotiy vaziyatlarda foydalana olish qobiliyatini ham qamrab oladi. Shu jihatdan o'qish savodxonligi o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli bilim egallashi va intellektual rivojlanishining muhim omili hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayonida an'anaviy ta'lim metodlari bilan bir qatorda zamonaviy raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Xususan, sun'iy intellekt texnologiyalari o'quvchilarning individual bilim darajasi, o'zlashtirish sur'ati va ta'limiy ehtiyojlariga mos ravishda topshiriqlarni shakllantirish, matnlar bilan ishlashni interaktiv tashkil etish, tushunish darajasini aniqlash hamda individual fikr-mulohazalar berish imkonini yaratadi. Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari yordamida o'quvchilarga yosh xususiyatlariga mos matnlar, mazmunni anglashga qaratilgan savollar, mantiqiy topshiriqlar va ijodiy mashqlarni taqdim etish mumkin. Mavzuning dolzarbligi shundaki, boshlang'ich ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari kengayib borayotgan bo'lsa-da, ularni o'qish savodxonligini rivojlantirishga yo'naltirilgan didaktik tizim asosida qo'llash, ta'lim mazmuniga moslashtirish va

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

pedagogik samaradorligini aniqlash masalalari alohida ilmiy-metodik yondashuvni talab etadi. Ayniqsa, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, axborotning ishonchliligini tekshirish, mustaqil fikrlash faoliyatini cheklab qo'ymaslik hamda o'qituvchining pedagogik rahbarlik rolini saqlab qolish muhim hisoblanadi. Shuningdek, sun'iy intellekt texnologiyalarini boshlang'ich ta'lim jarayoniga integratsiyalash o'quvchilarning matn ustida mustaqil ishlash, savollarga asoslangan holda fikr yuritish, voqea-hodisalar o'rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, o'qilgan material yuzasidan munosabat bildirish va ijodiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlovchi, individual yondashuvni kuchaytiruvchi va didaktik imkoniyatlarni kengaytiruvchi texnologik vosita sifatida qaralishi lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI

S. J. Sabah Jamil Al-Nawaiseh 2026-yilda Frontiers in Education ilmiy jurnalida "The effectiveness of mobile—AI applications in enhancing English reading skills: an experimental study among Jordanian primary school students" nomli tadqiqotini e'lon qilgan. Mazkur tadqiqot Iordaniya boshlang'ich sinf o'quvchilarida sun'iy intellektga asoslangan mobil ilovalarning ingliz tilida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlashga qaratilgan.

Muallif tadqiqotida 5-sinfda tahsil oluvchi 60 nafar o'quvchi ishtirok etgan bo'lib, ular tajriba va nazorat guruhlariga ajratilgan. Tajriba guruhida o'qish mashg'ulotlari sun'iy intellekt asosida ishlovchi Epic mobil ilovasi yordamida tashkil etilgan, nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish metodlaridan foydalanilgan. Tadqiqot to'rt hafta davomida olib borilib, haftasiga uch marotaba 45 daqiqalik mashg'ulotlar tashkil etilgan.

Mazkur ilmiy tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, unda sun'iy intellekt texnologiyalari o'quvchilarning o'qish faoliyatini individuallashtirish, matnni tushunish darajasini oshirish, o'qish jarayonidagi xatolarni aniqlash va ta'limiy topshiriqlarni moslashtirish vositasi sifatida talqin etilgan. Shu bilan birga, tadqiqotchi sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va maxsus metodik tayyorgarligini takomillashtirish zarurligini ta'kidlagan. Ushbu tadqiqot natijalarini tahlil qilish asosida aytish mumkinki, sun'iy intellektning didaktik imkoniyatlari faqat o'quvchilarga elektron matnlarni taqdim etish bilan cheklanmaydi, balki ularning matnni anglash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va mustaqil fikrlash faoliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Biroq mazkur tadqiqot asosan ingliz tilida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Shu sababli o'zbek tilidagi matnlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishda sun'iy intellektning didaktik imkoniyatlarini aniqlash alohida ilmiy tadqiqot yo'nalishi sifatida namoyon bo'ladi[1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishda sun'iy intellekt texnologiyalarining didaktik imkoniyatlarini aniqlash va ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llashning pedagogik asoslarini o'rganishga yo'naltirilgan. Tadqiqot metodologiyasi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga asoslangan ta'lim hamda zamonaviy raqamli pedagogika tamoyillariga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil qilinib, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o'rni va imkoniyatlari o'rganiladi. Xususan, sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning individual bilim darajasiga mos ta'limiy topshiriqlarni ishlab chiqish, matn

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mazmunini tushunish, asosiy axborotni ajratish, tahlil qilish, mustaqil fikrlash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, pedagogik kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik modellashtirish hamda matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi. Ushbu metodlar orqali sun’iy intellekt texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari, ularni boshlang‘ich ta’lim jarayoniga integratsiyalash shart-sharoitlari va o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishdagi pedagogik ahamiyati aniqlanadi. Shuningdek, tadqiqotda sun’iy intellekt asosidagi interaktiv ta’lim vositalaridan foydalanishning o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, matnni anglash darajasi, axborot bilan ishlash qobiliyati va mustaqil fikrlash faoliyatiga ta’siri ilmiy jihatdan asoslanadi. Bunda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ta’lim topshiriqlarini ularning bilim darajasiga moslashtirish hamda o‘qituvchining pedagogik nazoratini ta’minlash muhim metodologik tamoyillar sifatida belgilanadi. Umuman olganda, tanlangan tadqiqot metodologiyasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash, mavjud didaktik imkoniyatlarini ochib berish hamda ularni ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi[2;3].

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy ta’lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur texnologiyalar ta’lim mazmunini takomillashtirish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va o‘qish faoliyatini samarali tashkil etish uchun keng didaktik imkoniyatlar yaratadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning matnni o‘qish, uning mazmunini tushunish, asosiy fikrni aniqlash, axborotlarni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning bilim darajasiga mos topshiriqlarni shakllantirish, interaktiv mashg‘ulotlarni tashkil etish va o‘zlashtirish jarayonini muntazam kuzatib borish imkoniyati yuzaga keladi.

Sun’iy intellektning ta’lim jarayonidagi muhim jihatlaridan biri o‘quvchilarning individual ta’lim ehtiyojlariga moslashishidir. Bu esa o‘quv materiallarini o‘zlashtirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni aniqlash, o‘quvchilarga qo‘shimcha tushuntirishlar berish va ularning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish imkonini beradi. Natijada ta’lim jarayoni yanada interaktiv, izchil va samarali tashkil etiladi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda o‘qituvchining pedagogik nazorati, taqdim etilayotgan ma’lumotlarning ishonchliligi hamda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki sun’iy intellekt ta’lim jarayonida o‘qituvchining o‘rnini egallamaydi, balki uning faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi va ta’lim imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi[4;5].

XULOSA

O‘tkazilgan nazariy tahlillar asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellekt texnologiyalari muhim didaktik imkoniyatlarga ega ekanligi aniqlandi. Xususan, mazkur texnologiyalar ta’lim jarayonini individuallashtirish, o‘quv materiallarini o‘quvchilarning bilim darajasiga moslashtirish, matn mazmunini anglash va tahlil qilish, mustaqil fikrlash hamda xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot doirasidagi tahlillar sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish o‘qish savodxonligini shakllantirish jarayonini interaktiv va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida tashkil etish imkonini berishini ko‘rsatdi. Ayniqsa, matn mazmuniga oid

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

savollar yaratish, asosiy g'oyani aniqlash, axborotlarni taqqoslash, voqealar ketma-ketligini belgilash va o'quvchilarning javoblariga tezkor qayta aloqa berish imkoniyatlari alohida didaktik ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Al-Nawaiseh, S. J. S. (2026). The effectiveness of mobile—AI applications in enhancing English reading skills: An experimental study among Jordanian primary school students. Frontiers in Education, 10. DOI: 10.3389/feduc.2025.1718822. Maqolaning to'liq matni
2. Al-Nawaiseh, S. J. (2026). The effectiveness of mobile-AI applications in enhancing English reading skills: An experimental study among Jordanian primary school students. Frontiers in Education, 10, 1718822. https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1718822
3. UNESCO. (2023). Guidance for generative AI in education and research. Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693
4. Abduvaliyeva G.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish samaradorligini modulli ta'lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlarni takomillashtirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — Namangan, 2025. — 125 b.
5. Abduvaliyeva G.M Ona tili-o'qish savodxonligi va uni o'qitish metodikasi [o'quv qo'llanma] 1-qism. – Namangan: "MASHRAB" nashriyoti, 2026. – 261 bet.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.